

Болести и штеточини у гајењу прازیлука

Автор(и): проф. д-р Стойка Машева, ИЗК "Марица" Пловдив; проф. д-р Винелина Янкова, ИЗК "Марица" в
Пловдив

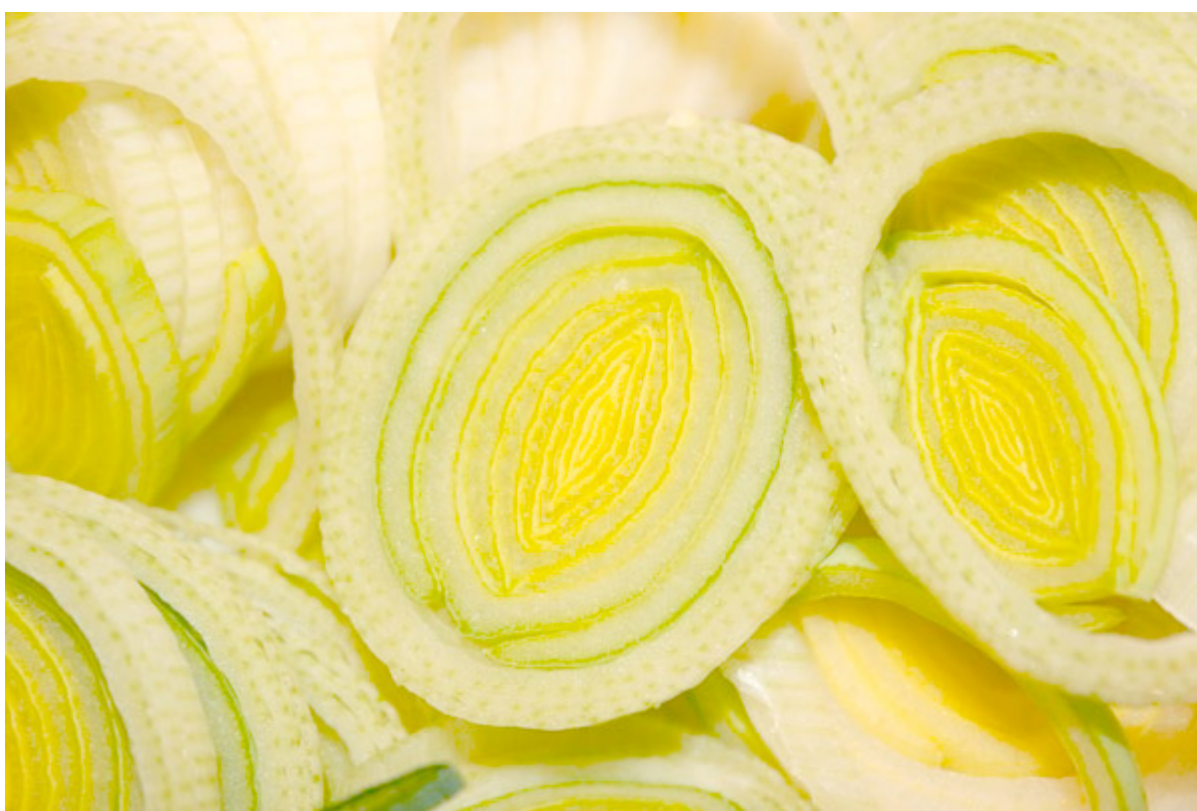
Дата: 12.09.2024 Брой: 9/2024

Apstrakt

Praziluk (*Allium porrum* L.) je povrtarska kultura koja pripada familiji Alliaceae (*Alliaceae*). Ispitani su značaj kulture kao elementa ishrane povrćem i koristi od njenog konzumiranja. Izloženi su njeni zahtevi za uslovima sredine, ishranom i navodnjavanjem. Opisane su glavne bolesti i štetočine koje je oštećuju, kao i povrede koje one izazivaju. Naznačene su metode i sredstva za njihovo suzbijanje, kao i sredstva za zaštitu bilja (SZBP) registrovana u zemlji, neophodna za sprovođenje hemijske kontrole.

Unutar ove vrste postoje još dva prilično različita predstavnika: slonov beli luk (*Allium ampeloprasum* var. *ampeloprasum*), koji se gaji za lukovice, i egipatski praziluk ili "kurrat" (*Allium kurrat*), koji se gaji u Egiptu i na Bliskom istoku za lišće. Praziluk formira dugačak cilindar listova, koji se izbeljuju kada su prekriveni zemljom. Biljka može da dostigne 0,6–0,9 m i može se gajiti kao jednogodišnja, beri se nakon jedne vegetacione sezone, ili kao dvogodišnja sa dve vegetacione sezone. Nakon što se posadi na polju, otporan je i mnoge sorte mogu da ostanu u zemlji preko zime i beru se po potrebi. Sorte praziluka mogu se klasifikovati na nekoliko načina, ali glavna podela je na letnji praziluk, koji se bere u istoj sezoni u kojoj je zasađen, i zimski praziluk, koji se može brati u proleće sledeće godine. Sorte letnjeg praziluka su manje od zimskih, a zimske sorte obično imaju jači ukus.

Iako savremeni praziluk ne raste u divljini, verovatno je pripitomljen od divljih predaka u regionu Mediterana. Arheološka nalazišta u starom Egiptu, kao i zidni reljefi i slike, pokazuju da je praziluk bio deo egipatske ishrane barem od drugog milenijuma pre nove ere. Prema Ebersovom papirusu, koji se zasniva na staroegipatskim spisima, praziluk je igrao važnu ulogu u starom Egiptu. Sada se gaji na većim površinama u Aziji i na Mediteranu. Širom sveta se gaji oko 250.000 hektara. Najveći proizvođači praziluka su Indonezija, Turska, Belgija, Francuska, Koreja, Poljska, Nemačka, Kina, Holandija i Španija. Prosečan prinos praziluka je 600–4000 kg/jutru. Maksimalno mogući prinos je 6000 kg/jutru. Praziluk se može gajiti u istim regionima gde se gaji crni luk. Obično dostigne zrelost u jesenjim mesecima.

Година	Лук		Чесън		Праз	
	Площ/ха	Добив/т	Площ/ха	Добив/т	Площ/ха	Добив/т
2015	1074	8 926	187	717	83	651
2016	1365	14 921	305	1 799	68	1 912
2017	2080	23 499	387	1 444	49	1 069
2018	3675	41 789	418	1 772	104	2 284
2019	2625	31 376	506	2 216	55	875

По данни на Агростатистиката

Tabela 2. Žetvena površina (ha) i ostvareni prinosi (tona) useva Allium (2015–2019) u Bugarskoj.

Praziluk se koristi u kulinarstvu i u medicinske svrhe. Njegov blagi ukus i laka priprema čine ovu povrtarsku kulturu omiljenim dodatkom supama, varivima, jelima i prilozima. Sadrži mnoge vitamine – vitamin K, vitamine B grupe, vitamin C, vitamin A i vitamin E – i minerale – mangan, bakar, gvožđe, magnezijum i kalcijum. Praziluk sadrži antioksidanse i ima protivupalno dejstvo. Štiti krvne sudove od začepljenja. Preferira sunčana mesta, dobro drenirana tla bogata organskom materijom, sa pH 6,0–7,0. Zahteva stalnu vlažnost zemljišta. U Bugarskoj se obično gaji kao drugi usev. Semena za proizvodnju rasada se seju u februaru–martu, a rasada se presađuje u junu. Konzumira se svež i prerađen. Koristi se u raznim jelima samostalno ili kao začim. Zbog svog specifičnog blago ljutog ukusa i nežne lažne stabiljke nalazi široku primenu u našoj kuhinji uglavnom tokom zimskih meseci. Njegovoj upotrebi zimi pogoduje i dobra čuvljivost. Pored svežeg, može se konzumirati i sušen. Praziluk je manje ljut od crnog luka i belog luka, ima prijatniji ukus i može se konzumirati u većim količinama.

Biljka otporna na hladnoću (podnosi minus 15–20°C), praziluk je posebno zahtevan u pogledu vodnog režima i može se gajiti samo pod uslovima navodnjavanja. Takođe je zahtevan u pogledu zemljišta, tačnije sadržaja hranljivih materija u njemu. Najbolji rezultati se postižu **gajenjem praziluka** na dubokim, vlažnim, peskovito-ilovačastim zemljištima bogatim organskom materijom.

Dobri prethodnici za gajenje praziluka su usevi koji ostavljaju polje bez korova i oslobađaju ga dovoljno rano da se može dobro pripremiti. **Pre sadnje ili setve, mogu mu prethoditi rotkvica, spanać, salata, rani krompir, zeleni grašak, itd.**

Praziluk se može gajiti korišćenjem prethodno proizvedene rasade ili direktnom setvom semena. Postoje dve grupe sorti praziluka – "evropske" sa kratkom lažnom stabiljkom (15–25 cm) i "bugarske" sa dugom lažnom stabiljkom preko 45–50 cm. U Bugarskoj su raširene dve glavne sorte iz druge grupe: Starozagorski Kamush i Starozagorski 72.

Štetočine

Trips luka (*Thrips tabaci* Lind.)

Nanosí ozbiljnu štetu praziluku. Primećuje se u usevu tokom celog vegetacionog perioda. Ima 8–10 generacija godišnje i prezimljava kao odrasli insekt i rede kao larva na biljnim ostacima, u zemljištu, itd. Odrasle ženke polažu oko 100 jaja, pojedinačno smeštenih ispod epidermisa u parenhimu na donjoj strani listova. Štetu nanose odrasli i larve, koji sišu sok iz listova i rastne tačke biljaka. Kao rezultat oštećenja, na listovima se pojavljuju belkaste srebrnaste pege, koje se, u slučajevima jakog napada, spajaju u pruge. Oštećeni listovi se deformišu, požute i suše od vrha. Na njima se mogu videti male, fine crne tačkice – insektov izmet. Pri jakom napadu listovi se suše. Razvoj biljaka je potisnut i prinos je značajno smanjen. Oštećeni listovi daju biljkama loš tržišni izgled.

Suzbijanje

Ovlašćena sredstva za zaštitu bilja: Deca EC/Dena EC/Decis/Desha EC/Poleci/Deltin 50 ml/jutru; Meteor 80–90 ml/100 l vode; Flipper 1–2 l/jutru; Citrin max/Cyperkill 500 EC/Cypert 500 EC/Polis 500 EC 5 ml/jutru. Izvršiti 2–3 tretmana u razmaku od 7–10 dana.

Minirajuća muva praziluka (*Napomyza gymnostoma* Loew). Oštećuje useve Allium, ali najjača i najuočljivija šteta je na praziluku. Mirišljiva muva praziluka razvija 3–4 generacije godišnje. Prezimljava kao lutka u stabiljkama praziluka, smeštena na kraju mine, i veoma retko u zemljištu ispod biljke. Mali deo jedinki koje nisu završile razvoj ostaje da prezimljava kao larve, koje kasnije lutkaju. Let prezimljenih generacija počinje početkom aprila. Veoma je produžen i to je zbog prezimljavanja oba stadijuma. Larve ove generacije obično oštećuju mladi luk i beli luk. Odrasli druge generacije lete krajem maja i početkom juna. Polno zrele ženke polažu jaja na luk, zimski beli luk i rasadu praziluka. Muve treće generacije lete od početka do sredine jula. One polažu jaja u stabiljke praziluka. Izležene larve miniraju stabiljke; omotački listovi na mestu oštećenja se lako cepaju. Četvrta generacija počinje da leti u periodu 1–10. avgusta. Larve četvrte generacije se razvijaju na praziluku, završavaju razvoj, lutkaju i prezimljavaju u biljkama. Šteta se u većini slučajeva otkriva nakon žetve. U predelu lažne stabiljke, na spoljnim 3–4 lista, primećuju se gotovo prave mine usmerene ka bazi. Kako rastu, stabiljke oštećenih biljaka se uzdužno pucaju i kroz pukotine prodiru patogeni, izazivajući trulež. Ponekad lažna stabiljka praziluka oštećenog od muve porumeni i trune tokom skladištenja. U stabiljkama jako napadnutih biljaka može se naći od 5 do 15 larvi i lutki. Praziluk napadnut od strane minirajuće muve ima loš tržišni izgled i može trunuti tokom skladištenja zimi. Suzbijanje minirajuće muve praziluka je veoma teško, jer štetočina razvija

nekoliko generacija godišnje, ženke polažu jaja ispod epidermisa lista, a izležene larve vode skriven način života i ostaju gotovo neranjive za korišćene insekticide.

Suzbijanje

Ovlašćena sredstva za zaštitu bilja: Deca EC/Dena EC/Decis/Desha EC/Poleci/Deltin 50 ml/jutru; Meteor 80–90 ml/100 l vode. Izvršiti 2–3 tretmana u razmaku od 7 dana, ciljajući odrasle jedinke pre polaganja jaja.

Bolesti

Plamenjača (*Peronospora destructor* (Berk.) Casp.)

Bolest je raširena u svim regionima gde se gaje usevi Allium. U kišnim godinama i u odsustvu pravovremene kontrole može ugroziti usev. Od većeg je ekonomskog značaja za crni luk. Kada je sadni materijal zaražen, biljke su slabe, hlorotične, sa iskrivljenim listovima. Pod visokom vlažnošću vazduha, listovi su prekriveni retkim ljubičastim prevlakom sporulacije gljive. Spore se šire vazдушnim strujama i padaju u pazuhu listova zdravih biljaka, izazivajući nove infekcije. Kasnije se na listovima pojavljuju žućkaste, udubljene pege spaljenog tkiva. *Stemphylium allii* ih gotovo uvek sekundarno kolonizuje i one pocrne. Bolest može da zahvati celu lisnu masu. Spušta se u lažnu stabiljku. Prezimljava kao micelijum